

Dal' su prave krivudave?
Esej o geometriji

Dragan Mašulović
Department za matematiku i informatiku
Univerzitet u Novom Sadu

O čemu će biti reči

---

*Geometria est archetypus
pulchritudinis mundi*

Johannes Kepler

Na prvi pogled, ovo će biti predavanje o geometriji. Zapravo, govorićemo o osnovama matematike.

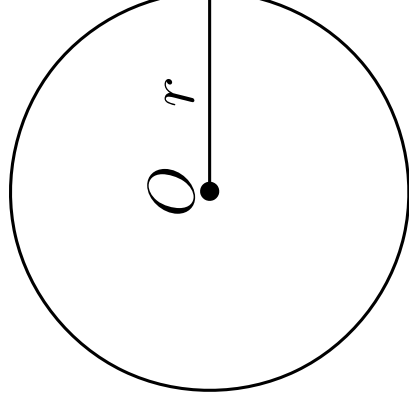
Geometrija će poslužiti samo kao veoma pogodan jezik kojim ćemo izložiti ideje koje su značajne za celokupnu matematiku.

Pitam se pitam...

Počnimo jednim lakim pitanjem:

Šta je krug?

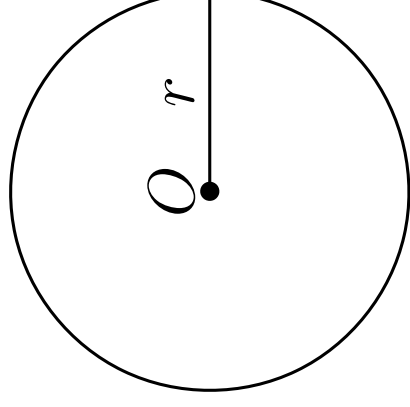
Pitam se pitam...

Počnimo jednim lakim pitanjem:

Šta je krug?

Odgovor: Krug sa centrom O i poluprečnikom r je skup svih tačaka M u ravni takvih da je $|OM| = r$.

Pitam se pitam...

Evo još jednog (lakog?) pitanja:

Šta je prava?

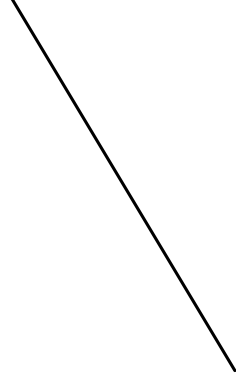
Pitam se pitam...

Evo još jednog (lakog?) pitanja:

Šta je prava?

*Pokušaj 1: **OVO** je prava →*

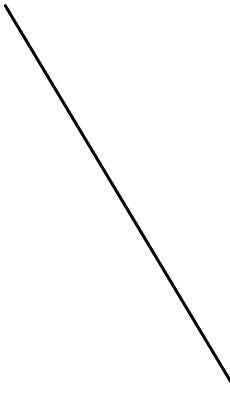
Pitam se pitam...

Evo još jednog (lakog?) pitanja:

Šta je prava?

Pokušaj 2: Prava je pravolinijski niz tačkaka.

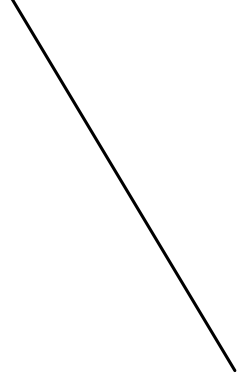
Pitam se pitam...

Evo još jednog (lakog?) pitanja:

Šta je prava?

Pokušaj 3: Prava je skup tačaka u ravni kod koga se iz profila vidi samo jedna tačka.

Pitam se pitam...

Evo još jednog (lakog?) pitanja:

Šta je prava?

Pokušaj 4: Prava je osnovni geometrijski pojam koji se ne definiše.

Pitam se pitam...

Evo još jednog (lakog?) pitanja:

Šta je prava?

Pokušaj 5: Prava se dobija produžavanjem duži, a duž je najkraće rastojanje između dve tačke.

Pitam se pitam... Zaključak

Izgleda da je lakše definisati krug nego pravu. Kako je to moguće?

Pitam se pitam... Zaključak

Izgleda da je lakše definisati krug nego pravu. Kako je to moguće?

Krug se definiše preko jednostavnijih pojmova kao što su skup, ravan, tačka i rastojanje.

Pitam se pitam... Zaključak

Izgleda da je lakše definisati krug nego pravu. Kako je to moguće?

Krug se definiše preko jednostavnijih pojmova kao što su skup, ravan, tačka i rastojanje.

S druge strane, prava je jedan od najjednostavnijih geometrijskih objekata, pa je ne možemo definisati preko jednostavnijih, kad jednostavnijih nema!

Definicije u matematici

Kako se, onda, definišu najjednostavniji objekti, oni od kojih nema jednostavnijih?

Definicije u matematici

Kako se, onda, definišu najjednostavniji objekti, oni od kojih nema jednostavnijih?

Postoje **dve** vrste definicija u matematici:

- eksplicitne definicije, i
- *implicitne definicije*.

Definicije u matematici

Eksplicitna definicija izgleda ovako:

Definicija. Krug sa centrom O i poluprečnikom r je skup svih tačkaka M u ravni takvih da je $|OM| = r$.

Definicije u matematici

Eksplicitna definicija izgleda ovako:

Definicija. Krug sa centrom O i poluprečnikom r je skup svih tačaka M u ravni takvih da je $|OM| = r$.

Implicitne definicije su **definicije putem aksioma** (aksiomatskih sistema).

Aksiomatski sistem

Aksiomatski sistem je spisak osobina osnovnih objekata teorije.

Aksiomatski sistem

Aksiomatski sistem je spisak osobina osnovnih objekata teorije.

Svi osnovni objekti teorije se definišu odjednom.

Aksiomatski sistem

Aksiomatski sistem je spisak osobina osnovnih objekata teorije.

Svi osnovni objekti teorije se definišu odjednom.

Aksiomatski sistem ne propisuje kako osnovni objekti *izgledaju*, već kako se *ponašaju*.

Aksiomatizacija geometrije

Euklid

325 p.n.e. – 265 p.n.e.

David Hilbert

1862 – 1943

Aksiomatski sistem euklidske geometrije

- 1.1 Za svake dve različite tačke A i B postoji tačno jedna prava a takva da je $A, B \in a$.
- 1.2 Za svaku pravu a postoje bar dve razne tačke A i B takve da je $A, B \in a$.
- 1.3 Za svake tri nekolinearne tačke A, B i C postoji tačno jedna ravan α tako da je $A, B, C \in \alpha$.
- 1.4 Za svaku ravan α postoji tačka A takva da $A \in \alpha$.
- 1.5 Ako prava a i ravan α imaju dve zajedničke tačke onda je $p \subset \alpha$.
- 1.6 Ako dve ravni α i β imaju zajedničku tačku, onda imaju bar još jednu zajedničku tačku.
- 1.7 Postoje četiri tačke koje ne pripadaju istoj ravni.

Aksiomatski sistem euklidske geometrije

- 2.1 $(\cdot - \cdot - \cdot)$ je definisana na trojkama tačaka i ako je $(A - B - C)$ onda su A , B i C različite.
- 2.2 Ako je $(A - B - C)$ onda je $(C - B - A)$, ali nije $(A - C - B)$.
- 2.3 Za svaki par raznih tačaka A i B postoji tačka C takva da je $(A - B - C)$.
- 2.4 Ako su A , B i C tri različite kolinearne tačke, onda važi bar jedna od sledeće tri relacije: $(A - B - C)$, $(A - C - B)$, $(C - A - B)$.
- 2.5 [Pašova aksioma]

Aksiomatski sistem euklidske geometrije

- 3.1 “ $\cong$ ” je definisana na parovima tačaka i to je relacija ekvivalencije.
- 3.2 Ako je $(A, B) \cong (C, D)$ i $A = B$ onda je $C = D$.
- 3.3 Ako je $(A - C - B)$, $(A' - C' - B')$, $(A, C) \cong (A', C')$ i $(B, C) \cong (B', C')$ onda je $(A, B) \cong (A', B')$.
- 3.4 Ako su A, B i C, D dva para različitih tačaka, onda postoji tačka E takva da je $(A, B) \cong (C, E)$ i $\neg(E - C - D)$.
- 3.5 Ako su A, B, C nekolinearne tačke i A', B' leže na ivici poluravni, onda postoji tačka C' u poluravni takva da je $(A, B, C) \cong (A', B', C')$.
- 3.6 Neka su A, B, C i A', B', C' dve trojke nekolinearnih tačaka. Ako su D, D' tačke takve da $\neg(D - B - C)$, $\neg(D' - B' - C')$, $(A, B, C) \cong (A', B', C')$ i $(B, D) \cong (B', D')$, onda je $(A, D) \cong (A', D')$.

Aksiomatski sistem euklidske geometrije

- 4.1 Ako je $[A_1B_1]$, $[A_2B_2]$, ... niz duži takav da je $[A_iB_i] \supseteq [A_{i+1}B_{i+1}]$ za svako i , onda postoji tačka X koja pripada svakom intervalu $[A_iB_i]$.
- 4.2 Za svake dve duži $[AB]$ i $[PQ]$ postoji prirodan broj n takav da je $n \cdot [AB] \geq [PQ]$
- 5.1 Ako tačka A ne pripada pravoj b , onda postoji tačno jedna prava a takva da $A \in a$ i $a \cap b = \emptyset$.

Aksiomatski sistem euklidske geometrije

Kao što vidimo, nijedan element aksiomatskog sistema euklidske geometrije ne insistira na tome da je prava “pravolinijski niz tačaka” .

Aksiomatski sistem euklidske geometrije

Kao što vidimo, nijedan element aksiomatskog sistema euklidske geometrije ne insistira na tome da je prava “pravolinijski niz tačaka” .

Zapravo, postoje modeli euklidske geometrije u kojima prava uopšte ne liči na sebe!

Modeli aksiomatskog sistema euklidske geometrije

- Intuitivni model

Modeli aksiomatskog sistema euklidske geometrije

- Intuitivni model   Rene Dekart (1596 – 1650)
- Dekartov model

Modeli aksiomatskog sistema euklidske geometrije

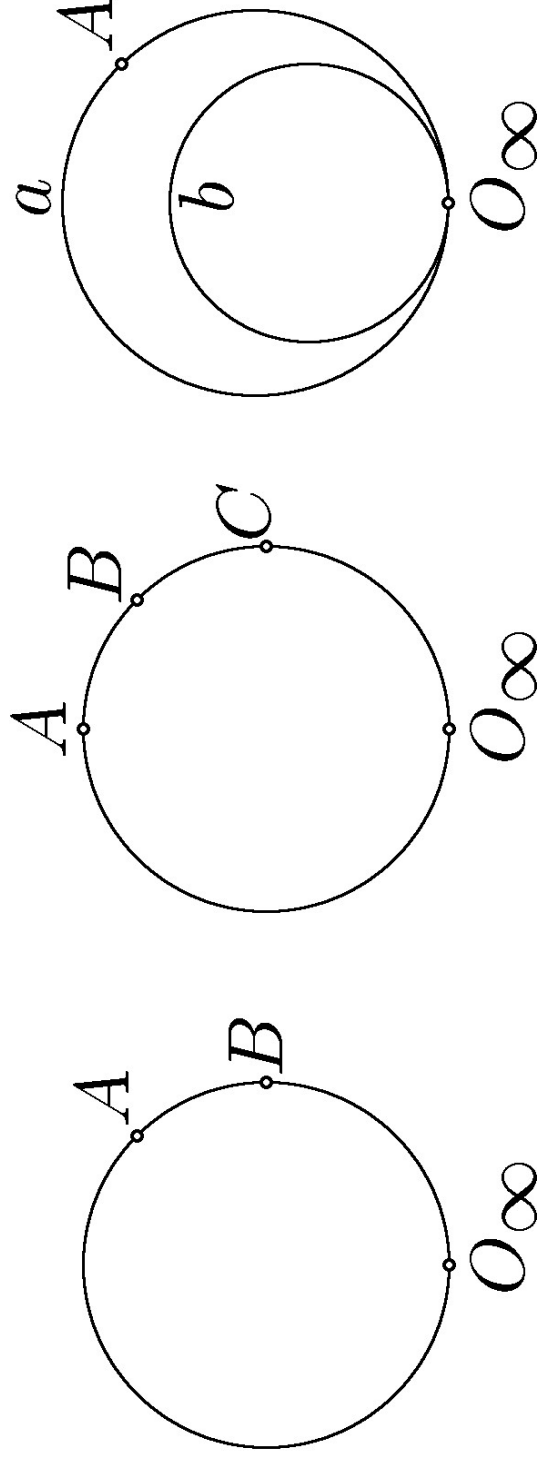
Parabolički model:

- “Tačke” su sve tačke prostora, osim unapred uočene tačke O_∞ ;
- “Prave” su sve prave i kružnice koje prolaze kroz tačku O_∞ ;
- “Ravni” su sve ravni i sfere koje prolaze kroz tačku O_∞ .

Modeli aksiomatskog sistema euklidske geometrije

Parabolički model zadovoljava Aksiome 1.1, 2.3 i 5.1:

Modeli aksiomatskog sistema euklidske geometrije

Krug opisan oko trougla ABC u paraboličkom modelu:

